

VERITAS ÉVKÖNYV

2017

VERITAS
FORRÁS-ÉRTÉKELŐ INTÉZET
MAGYAR NAPLÓ
Budapest, 2018

Lektorálta
Marinovich Endre, Ujváry Gábor

Sorozatszerkesztő
Szakály Sándor

Szerkesztő
Ujváry Gábor

Olvasószerkesztő
Tóth László

A hely és a személynévmutatót összeállította
Ligeti Dávid

Az angol nyelvű összefoglalókat Varjú László,
a német nyelvűeket Kékesi Katalin fordította

© Szerzők, 2018
© VERITAS Történetkutató Intézet, 2018
© Magyar Napló, 2018

ISSN 2416-0687

TARTALOM

Szakály Sándor: Az Olvasóhoz	7
Kovács Kálmán Árpád: Adalékok a reformátusok és a magyar királyok főkegyúri jogának kapcsolatához	9
Schwarzwölder Ádám: Egy személyre szabott birodalom uralkodója – Ferenc József	25
Klestenitz Tibor: Hiperlojalitástól a királysértésekig. Ferenc József ábrázolása a dualizmus korának magyar sajtójában	41
Hermann Róbert: Harmincöt év múlva. Görgei Artúr honvédtábornok rehabilitációs okmánya, 1884. május 30.	57
Kárbin Ákos: Az osztrák pénzügyminiszterek szerepe a Monarchia 1892. évi valutareformjában. Julian Dunajewski vs. Emil Steinbach	73
Anka László: Miért „derestörvény” az 1907-es „cselédtörvény”?	97
Lajtai L. László: Ezer esztendő. Egy dualizmus kori hazai népiskolai történelemtankönyv és az államilag sugallt patriotizmus	113
Ligeti Dávid: A béke fejedelmei? I. Ferenc József, IV. Károly és a háború	129
Büky Orsolya: Mezővárosi polgár, vagy birtokos nemes. Hóman Bálint és a Darányiak	145
Orosz László: „[...] a régi német erények szelleme, az új német hibák nélkül.” A Reichsdeutsche Schule a két világháború közti Budapesten	171
Dévavári Zoltán: „A lélekzetvételünknek is tiszta szándékunknak kellett lennie, hogy a gyanunak árnya se érhesse bennünket.” Egy délvidéki (konceptiós) kémper rekonstrukciója (1922–1924)	189
Gali Máté: A Horthy–korszak kultúréletének „grand old man”-je: Berzeviczy Albert	203
Hollósi Gábor: A tökéletes választójog: Berecz Sándor választójogi tervezete 1932-ben	217

Veszprémy László Bernát: Ismeretlen levelek Lendvai István hagyatékából	235
Noszkó-Horváth Mihály: A második világháború alatti munkaszolgálat intézménye a magyar kárpótlási jogszabályok tükrében, a munkaszolgálatlal összefüggő kárpótlási iratok	249
Kiss Dávid: A Magyar Kommunisták Párt „Munkásőrségének”, a Rendező Gárdának a megszervezése 1945-ben	265
Rácz János: A párizsi békekonferencia és békekötés sajtója 1946 és 1947 között	281
Zinner Tibor: Cionizmus a vádlottak padján. 1945–1953	299
Sáringerné János: Külpolitika versus külkapcsolatok Magyarországon 1947 és 1955 között. Problémavázlat	321
Joó András: „Talán még emlékszik rám...” Andorka Rudolf tábornok 1954-ben írt jellemzése brit diplomatákról	333
Gecsényi Patricia: Közös kiútkeresés – változások a magyar-osztrák kapcsolatokban 1953–1956	351
Farkas Judit Antónia: „Elmondták cikkeikben, amit elmondhattak, a többit elhallgatták.” Az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc a Budapestről tudósító olasz kommunista újságírók szemével. II.	367
Miklós Péter – Tóth Eszter Zsófia: Varga László kereszténydemokrata politikus állambiztonsági megfigyelése az USA-ban, az 1960-as évek elején	383
Resumes	399
Zusammenfassungen	425
Névmutató	457
Földrajzi nevek mutatója	475

FARKAS JUDIT ANTÓNIA

„ELMONDTÁK CIKKEIKBEN, AMIT ELMONDHATTAK, A TÖBBIT ELHALLGATTÁK”

AZ 1956-OS MAGYAR FORRADALOM ÉS SZABADSÁGHARC A BUDAPESTRŐL
TUDÓSÍTÓ OLASZ KOMMUNISTA ÚJSÁGÍRÓK SZEMÉVEL II.*

Mint arra tanulmányunk első részében a *l'Unità* két Budapesten tartózkodó különtudósítója, Adriana Castellani és Alberto Jacoviello cikkeinek ismertetésekor rámutatunk, az Olasz Kommunista Párt (a továbbiakban: OKP) központi napilapja – jóllehet október végén néhány napig némileg finomított a hangnemen – a legkisebb mértékben sem tért el a pártvezetés magyar forradalommal szembeni dogmatikus álláspontjától.¹ A párt vezetői azt azonban nem minden esetben tudták megakadályozni,

* A tanulmány alapjául szolgáló olaszországi kutatásokat az 1956-os forradalom és szabadságharc 60. évfordulójára létrehozott Emlékbizottság támogatta. A kutatás során nyújtott segítségért Giuseppe Liannak, az idézetek fordításáért Gulyás Andrásnak tartozom köszönettel. Az idézet forrása: MONTANELLI, Indro: *1956 Budapest. A Corriere della Sera kiküldött tudósítója jelenti. (Válogatás Indro Montanelli 1956-ban írt cikkeiből.)* [Ford. PARCZ Ferenc.] Budapest, Püski, 1989. 28.

¹ FARKAS Judit Antónia: „Elmondták cikkeikben, amit elmondhattak, a többit elhallgatták” Az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc a Budapestről tudósító olasz kommunista újságírók szemével. I. In: *VERITAS Évkönyv 2016*. Szerk. UJVÁRY Gábor. Budapest, VERITAS Történetkutató Intézet–Magyar Napló, 2017. (A továbbiakban: FARKAS, 2017.) 291–309. – Az OKP-ról és az olasz kommunista sajtóról: ARGENTIERI, Federigo: A „széplelkek” emlékiratai. Az 1956-os olasz kommunista pártellenzék visszaemlékezéseiből. In: *Évkönyv. 2. 1993*. Szerk. biz. BAK János–HEGEDŰS B. András–LITVÁN György–S. VARGA Katalin. Budapest. 1956-os Intézet, 1993. 117–124. – WALCZ, Amarylisz: *La rivoluzione ungherese del 1956 e l'Italia*. Roma, Ambasciata della Repubblica di Ungheria, 2001. – MELIADÒ, Valentina: *Il fallimento dei "101". Il PCI, l'Ungheria e gli intellettuali italiani*. Roma, Liberal Edizioni, 2006. – PANKOVITS József: 1956 és az olasz kommunisták. *Múltunk*, 2007/1. 26–57. – HORVÁTH Jenő: Magyarország olasz szemmel (1945–1989). *Limes*, 2008/2. 129–142. – ROSSELLI, Alessandro: Il Partito Comunista Italiano e la rivoluzione ungherese del 1956: una ricerca sulla stampa comunista. In: *La crise des empires Suez – Budapest 1956. Actes du colloque international Szeged, les 29–30 septembre 2006 Université de Szeged. Université de Szeged Département d'histoire moderne et d'études méditerranéennes*. Szerk. J. NAGY, László–FERWAGNER, Péter Ákos; előszó J. NAGY, László. Szeged, JATE Press, 2007. (A továbbiakban: ROSSELLI, 2006.) 13–33. – FRIGERIO, Alessandro: *Budapest 1956. La macchina del fango. La stampa del PCI e la rivoluzione ungherese: un caso esemplare di disinformazione*. Előszó MIELI, Paolo. Torino, Lindau, 2012. (A továbbiakban: FRIGERIO, 2012.) – JUHÁSZ, Balázs: La rivoluzione del 1956 e il Partito comunista italiano. In: *La rivoluzione ungherese del 1956 e l'Italia*. Szerk. FEJÉRDY András. Soveria Mannelli, Rubbettino, 2017. (A továbbiakban: *La rivoluzione ungherese*, 2017.) 47–57.

hogy a kommunista sajtó más fórumain ne jelenjenek meg „kritikus” hangok, olyan cikkek, cikkrészletek, amelyek a hivatalos állásfoglalással ellentétben objektívebb képet igyekeztek adni az olvasóknak a magyarországi eseményekről. Míg Indro Montanelli találó jellemzése szerint Jacoviello: „Olyannak tűnt [...], mint aki szerzetesi fogadalmát letéve, érzi magában az eretnkség erősödő erejét, de nem tud kitörni”,² addig a „megvilágosodott” Sergio Perucchi, a *Vie Nuove* című kommunista képes hetilap és Giorgio Bontempi, a kommunista közeli *Il Paese* című római napilap Magyarországra küldött tudósítói – pártjuk szemében „eretnek” módon – a kendőzetlen valóságot igyekeztek leírni cikkeikben. Arról számoltak be, amit Magyarországon láttak, és az olasz kommunisták mindenáron igyekeztek meghamisítani vagy elhallgatni. A párt ortodox álláspontjától eltérő megnyilatkozások azonban nem maradtak következmények nélkül.

Kollégái megvilágosodásának folyamatát Jacoviello már Magyarországra érkezésekor, a november 4-i második szovjet beavatkozást követő napokban érzékelte, ezért írta visszaemlékezésében – nyilván saját büntudatát is leplezve – hogy „[...] Bontempi az *Il Paese*től és Perucchi a *Vie Nuovétól* gyanakodva néznek rám: alighogy megérkeztem Budapestre, és attól félnek, hogy a valóság sematikus vízióját akarom rájuk kényszeríteni.”³ Tanulmányunk második részében Sergio Perucchi, a harmadik, befejező részben pedig Giorgio Bontempi magyarországi benyomásait mutatjuk be: azt, amit a látottak alapján lejegyeztek, és ami ebből nyomtatásban megjelent. Mindeközben rámutatunk arra, hogy a kommunista pártvezetés milyen módon és eszközökkel próbálta félretájékoztatni az olvasókat.

A *VIE NUOVE* CÍMŰ KÉPES HETILAP BUDAPESTI KÜLÖNTUDÓSÍTÓJA: SERGIO PERUCCHI

Sergio Perucchi (1925–2013) az 1950-as években – a televízió tömeges elterjedéséig – virágkorát élő képes hetilapok, magazinok jellegzetes műfajának, a fotókkal kísért riportáznak volt a képviselője.⁴ Az tette magyarországi különtudósítói tevékeny-

² AJELLO, Nello: *L' incontro con Montanelli nella Budapest in rivolta*. http://ricerca.repubblica.it/repubblica/archivio/repubblica/1996/03/03/incontro-con-montanelli-nella-budapest-in.html?refresh_ce.

³ JACOVIELLO, Alberto: *La coesistenza difficile: otto anni di viaggi attraverso la diplomazia dell'Est e dell'Ovest*. Milano, Feltrinelli, 1961. 76.

⁴ Perucchihoz ld.: PERUCCHI, Sergio: Ahol a világ lelke lakott. (Részlet). Ford. WALCZ Amarylisz. *Limes*, 2006/4. (Európai szemmel. Nemzetközi visszhang II.) (A továbbiakban: PERUCCHI, 2006.) 77 (1. jegyzet). Vö. MONTANELLI, Indro: Un partigiano a Budapest. In: *Ungheria 1956. La cultura si interroga. La rivoluzione patriottica e democratica d'Ungheria nello specchio di letteratura*,

ségét felettebb érdekessé, hogy nemcsak írásaival, hanem fotóival is dokumentálni kívánta mindazt, aminek szemtanúja volt Magyarországon. Összesen három fotókkal kísért cikke látott napvilágot a *Vie Nuove* című kommunista képes hetilapban az 1956-os magyar forradalomról.⁵ Azt, hogy mit látott Perucchi és tudósításainak mely részeit cenzúrázták, egykori jegyzetei, fotói és negyven évvel később közreadott visszaemlékezése alapján próbáljuk meg rekonstruálni.⁶

Közel egy héttel a Budapestet lerohanó szovjet tankok bevonulását követően, 1956. november 10-én látott napvilágot az a lapszám, amelyben Perucchi első Budapestről küldött tudósítása megjelent, és amelyet már a frissen kinevezett igazgató, Maria Antonietta Macciocchi (1922–2007) állított össze. Macciocchitól, aki a *l’Unità* magyarországi különtudósítójának, Alberto Jacoviellónak volt ekkoriban a felesége, és éveken át a *Noi Donne* című kommunista közeli női magazint szerkesztette, azt várták, hogy új rétegeket nyerjen meg, és különösen a nők felé nyitva növelje a lap népszerűségét. Újításai közé tartozott egy populárisabb profil kialakítása, aminek az új arculat (tipográfia, több fotó), új rovatok, a megnövekedett, mintegy 40 oldalra bővült terjedelem, a cikkek nyelvezetének egyszerűsödése és ismert baloldali értelmiségiek – köztük például Pier Paolo Pasolini – írásainak rendszeres közlése is részét képezte. A lap ennek ellenére nem igen tudott kitörni az elsősorban férfiaknak szóló pártlap béklyójából.⁷

storia, pubblicistica, politica, diplomazia, economia, arte. Szerk. RUSPANTI, Roberto. Soveria Mannelli, Rubbettino, 1996. (A továbbiakban: MONTANELLI, 1996.) 189–192. – RUSPANTI, Roberto: *Un caso di coscienza: Sergio Perucchi, un corrispondente italiano nella tragedia ungherese del 1956.* In: *La rivoluzione ungherese*, 2017. 59–70.

- ⁵ PERUCCHI, Sergio: L’Ungheria senza porta di casa. *Vie Nuove*, 1956. november 10. (A továbbiakban: PERUCCHI, 1956a.) 6–8. – Uő.: Le giornate del terrore. *Vie Nuove*, 1956. november 17. (A továbbiakban: PERUCCHI, 1956b.) 10–14. – Uő.: Arrivederci, Budapest! *Vie Nuove*, 1956. november 24. (A továbbiakban: PERUCCHI, 1956c.) 8–11. Vö. ROSSELLI, 2006. 29–33. Rosselli szintén idéz a tudósításokból.
- ⁶ PERUCCHI, Sergio: Dove abitava l’anima del mondo. In: *Ungheria 1956. La cultura si interroga. La rivoluzione patriottica e democratica d’Ungheria nello specchio di letteratura, storia, pubblicistica, politica, diplomazia, economia, arte.* Szerk. RUSPANTI, Roberto. Soveria Mannelli, Rubbettino, 1996. (A továbbiakban: PERUCCHI, 1996.) 161–188. A szövegből magyarul is napvilágot láttak részletek: PERUCCHI, 2006. 65–78. – Vö. CSETE ÖRS: *1956 személyesen. Forradalmi portrék.* Szerk., előszó, fotók CSETE ÖRS. Budapest, Püski, 2017. (A továbbiakban: CSETE, 2017.) 206–207.
- ⁷ Giancarlo Pajetta, a párt sajtó- és propaganda ügyeinek vezetője minden előzetes indoklás és magyarázat nélkül váltotta le a lap éléről az előző igazgatót, a hetilap alapítóját, Luigi Longót, aki az OKP-nek volt a főtítkárhelyettese és Fidia Gambettit, a helyettesét. Az általuk szerkesztett utolsó számban már megjelent egy cikk a magyarországi eseményekről: LONGO, Luigi: Ai lettori. *Vie Nuove*, 1956. november 3. 2. – GIUCCIARDINO: I giorni dell’Ungheria. *Vie Nuove*, 1956. november 3. 5–7. – *Vie Nuove*: Saluto a Luigi Longo. *Vie Nuove*, 1956. november 10. 3.; – MACCIOCCHI, MARIA ANTONIETTA: Dagli avvenimenti ungheresi alla guerra in Egitto. *Vie Nuove*, 1956. november 10. 3. (A továbbiakban: MACCIOCCHI, 1956.) – Lettere al giornale. *Vie Nuove*, 1956. december 1. 2–3.

Macciocchi pályájára visszatekintve a magyar forradalmat tekintette „politikusi élete” egyik legkritikusabb szakaszának. Évtizedekkel később publikált önéletrajzában részletesen leírta, hogy miként kapott utasítást a pártközponttól, hogy budapesti tudósítójának írásait a pártvezetés útmutatása alapján átírják, meghamisítsák, az újságíró szövegébe beillesszék a kommunista propaganda valótlan híreszteléseit.⁸ A forradalom eseményeinek leírásához és értékeléséhez a *l'Unità*-ban megjelent cikkek szolgáltatták a mintát.

Az új lapigazgató az arculatában is megújult képes hetilap november 10-i számában egy szerkesztőségi cikkel debütált, amelyben a különtudósítók jóvoltából bő terjedelemben tárgyalt és fotókkal kísért két legfontosabb külföldi eseményt, a magyar forradalmat és a szuezi válságot párhuzamba állítva azt a végkövetkeztetést vonta le, hogy „[...] a szocialista front minden gyengülése feljogosítja, megkönnyíti, lehetővé teszi az imperialista agressziót.”⁹ Ezt követően Perucchi cikkének címevel *L'Ungheria senza porta di casa* (Magyarország bejárati ajtó nélkül) és a leaddal – különösen a „fehérterror” és a lincselések említésével – egyértelművé tette, hogy a lap nem kíván eltérni az OKP hivatalos álláspontjától a magyarországi forradalom megítélését tekintve.¹⁰

Perucchi első, telefonon továbbított riportjában Magyarországra érkezésének részleteiről és első benyomásairól számolt be.¹¹ Az újságíró 1956. október 29-én a reggeli órákban Hegyeshalomnál lépte át a határt két olasz kollégájával együtt. Az országba való bejutás ekkor már simán ment; azoknak az újságíróknak is sikerült belépniük, akiknek nem volt vízumuk. Perucchi beszámolója szerint mindenütt nemzetiszínű és fekete zászlókkal fellobogózott házakat láttak, sapkájukon vagy kabátujjukon nemzetiszínű szalagot viselő emberekkel találkoztak. Első útjuk a forradalmárok teherautóján Győrbe vezetett. Perucchi akárcsak Jacoviello a győri tapasztalatait is megosztotta az olvasókkal. Amikor a városba ért éppen gyűlést tartottak a Városháza

– GUNDLE, Stephen: *Between Hollywood and Moscow: The Italian Communists and the Challenge of Mass Culture, 1943–1991*. Durham – London, Duke University Press, 2000. 95–96.

⁸ MACCIOCCHI, Maria Antonietta: *Duemila anni di felicità*. Milano, Mondadori, 1983. (A továbbiakban: MACCIOCCHI, 1983.) 260. Macciocchit arra is megkérte Ingrao, a *l'Unità* római szerkesztőségének igazgatója – tanulmányunk első részében tévedésből főszerkesztőként utaltunk rá –, hogy telefonon bírja jobb belátásra Budapestről tudósító férjét a magyar eseményekkel kapcsolatban. Vö. FRIGERIO, 2012. 111–112.

⁹ MACCIOCCHI, 1956.

¹⁰ „Miközben a központi hatalom ezer ellenőrizhetetlen helyi hatalommá aprózódott, a határok pedig szélesre tárultak a legveszélyesebb vendégek előtt, úgy tűnik, egyedül a magyar dolgozók kijelentése nyújt reményteli vigaszt: »Nem fogjuk visszaadni a gyárakat, nem mondunk le a földről.« De a fehérterror tombol Magyarországon, és a kommunisták borzalmasan megkínzott félmeztelen teste a fákról lóg Budapesten.” PERUCCHI, 1956a. 7.

¹¹ Uo. 6–8. A tudósítást két fotó kísérte.

előtt. A cikk szerint a felszólalók beszédeiből neheztelés áradt; a Rákosi-rendszer jogos bírálatai mellett antiszemita és más gyűlölködő, vádaskodó megnyilvánulások is elhangzottak. Ez derült ki az egyik idézett győri lakos véleményéből is, akivel Perucchi beszédbe elegyedett. A Vörös Csillag Szálló fiatal zenésze „[...] a zsidókat hibáztatta Magyarország nehézségeiért, és a biztonsági szervek által elkövetett bűnökért.” A férfi ugyanakkor aggodalmát fejezte ki, hogy az „[...] anarchisták és az alvilági elemek miatt kompromittálódik a *mozgalom*.”¹² Perucchi cikke ugyanakkor azt is megemlíttette, hogy Nagy Imre barátja, Szigethy Attila, a frissen megválasztott győri Nemzeti Tanács elnöke állt a város élén, akinek a megválasztását széleskörű konszenzus övezte. Szigethy mértéktartó szerepével kapcsolatban kiemelte, hogy a politikus nem osztotta azoknak a tüntetőknek az álláspontját, akik a Horthy névével fémjelzett korszakot sírták vissza. Az Perucchi győri tapasztalatainak összegzéséből is kitűnik, hogy a látottakról – a szerkesztői beavatkozás ellenére is – a tudósítás jóval objektívebben, visszafogottabban tájékoztatta az olvasókat, mint Jacoviello két nappal később megjelent cikkében a *l'Unità*-ban, amelyben káoszt és ellenforradalmat emlegetett: „Ilyen volt Győr, egy lázadó magyar város: forradalmárok, akik egy szocialista és demokratikus országot akartak, kispolgárok, akik egy angolszász típusú demokráciára gondoltak, velük együtt pedig olyanok, akik egyszerűen és simán vissza akartak térni a múlthoz. Figyelemre méltó tény, hogy a munkások, parasztok, katonák és értelmiségiek »Tanácsait« spontán elfogadta mindenki a hatalom egyedüli formájaként. Az új magyar társadalmi valóság továbbra is életük alapja lesz. A tucatnyi állampolgár közül, akikkel Győrben beszéltünk, senki sem tartotta lehetségesnek, hogy visszaadják a gyárat a magántulajdonosoknak.”¹³

Perucchiék Győrben egy burgonyát szállító gépkocsira szálltak és Budapest felé vették az irányt. A cikk további részében a fővárosban látott és hallott tapasztalatok összegzése következett. A tudósítás az államvédelmisek és kommunisták meglincseléséről is említést tett. Először a Köztársaság téri pártszékház védőinek meggyilkolására tért ki. Perucchi az október 30-i ostromot követő napokban járt a téren, ahol szemtanúja volt a borzalmasan összeroncsolt és megcsönkített, földön heverő és a fára felakasztott holttestek látványának. Ezt követően a kommunista propaganda kommunistavadászatról szóló rémhírei következtek. A szerkesztői manipulációt mi sem bizonyítja ékebben, mint az, hogy Macciocchiék Orfeo Vangelista egyik jóval korábbi, *l'Unità*-beli cikkének valótlan híresztelését fokozták tovább és emelték be Perucchi szövegébe: „November 3-a éjszakáján és egész 3-án egyre inkább a fehé-

¹² Uo. 7. (Kiemelés tőlem–F. J. A.) Perucchi cikkeiben a „movimento” (mozgalom) kifejezést használja, amikor a forradalomra utal.

¹³ PERUCCHI, 1956a. 7. Vö. JACOVIELLO, Alberto: Viaggio da Sopron a Gyor a Budapest durante i tragici giorni vissuti dall'Ungheria. *L'Unità*, 1956. november 13. 1., 7. – FARKAS, 2016. 301.

terror kerekedett felül, a régi fasiszta terror, amelyet a magyarok 1919-ben már megismertek. Házról házra keresték a párttagokat, rugdosva, hajuknál fogva húzták ki őket házaikból, és az utcán lötték le őket feleségeik és gyermekeik szeme láttára.”¹⁴ Nem véletlen, hogy a lap éppen a második szovjet beavatkozás előtti napra időzítette az állítólagos „fehérterror” rémségeinek említését, amikor köztudottan nyugalom, vihar előtti csönd volt érzékelhető a fővárosban. Meg kellett indokolni az olvasóknak, hogy a kommunisták elleni „féktelen erőszak” és az országban uralkodó „anarchia” miatt volt szükség a másnapi szovjet beavatkozására.

A folytatásban az ismert filozófus, az 1956. október 26-án népművelési miniszterre kinevezett Lukács György értékelése következett, akivel október 31-én készített interjút Perucchi.¹⁵ Lukács munkásságát igen nagy elismerés övezte az olasz baloldali értelmiség körében. A filozófus fél évvel korábban hat hetet töltött Olaszországban, aminek kapcsán szintén sokat foglalkozott vele a sajtó. Előadásairól többek között a *l'Unità* és a *Vie Nuove* is beszámolt, és mindkét lap közölte Renato Nicolai vele készült interjút is. A filozófus már akkor nyíltan bírálta Rákosi politikáját és kijelentette, hogy Rákosi és hívei egyre inkább elszigetelődtek és eltávolodtak a tömegektől, miközben egyre súlyosabb hibákat, bűnöket követtek el.¹⁶ A *Vie Nuove* képes hetilap a magyar származású Marinka Dallos jóvoltából augusztus elején egy kétoldalas, fotókkal kísért tudósítást közölt a Petőfi Kör június 14-i filozófus vitájáról, amelyben Lukács felszólalását is hosszan idézték.¹⁷

Lukács olaszországi ismertsége és nemzetközi elismertsége nagymértékben közrejátszott abban, hogy Perucchi felkereste a rövid időre politikussá avansált filozófust Duna parti lakásában, hogy riportot készítsen vele.¹⁸ Lukács újra megerősítette, hogy Rákosi és köre szektás politikája vezetett a változást követelő tömegek elégedetlenségéhez, majd nyíltan megnevezte a forradalom és a fegyveres harcok kirobbanásának, a konfliktus eszkalálódásának felelőseit: „»Múlt kedden, az elején még ártatlan és lojális diáktüntetést a hatóság úgy kezelte, hogy áradattá dagadt. Ezután a párt régi vezetői, Gerő és Hegedűs kérték a szovjet csapatok beavatkozását, és így néhány óra alatt kibontakozott egy nagy, országos méretű mozgalom, amely a függetlenséget követelte. Mindez néhány napon át tartott. Az összes jó dön-

¹⁴ PERUCCHI, 1956a. 7. Vö. VANGELISTA, Orfeo: Gli avvenimenti. Dal nostro corrispondente. *L'Unità*, 1956. október 24. 1. – FRIGERIO, 2012. 50.

¹⁵ Az interjú pontos időpontját a visszaemlékezésből ismerjük: PERUCCHI, 2006. 162. A Lukácsal kapcsolatos rész: uo. 161–165.

¹⁶ PERUCCHI, 1956a. 8.

¹⁷ DALLOS, Marinka: Successo al Circolo Petőfi. *Vie Nuove*, 1956. augusztus 4.; 8–9. – SZABÓ Péter: Lukács Itáliában –1956. *Kritika*, 1989/1. 29–30.

¹⁸ Lukács György az V. kerületben a Belgrád rakpart 2. számú ház ötödik emeletén lakott.

tés késve érkezett, ami pedig még jó lett volna kedden vagy szerdán, vasárnapra már kevésnek bizonyult. Sajnos csak pénteken és szombaton tették ki Rákosi körét. Így abban reménykedem, hogy a lázadók erői és a koalíciós kormány meggyógyíthatják Magyarországot sebeit.«¹⁹ Az idézet utolsó mondata szintén jelzésértékű. Lukács bízott abban, hogy Nagy Imre 1945-ös platformokhoz visszatérő koalíciós kormánya a korábbi hibákat korrigálva demokratikus útra tereli a politikát. Arra a kérdésre, hogy elképzelhető-e visszatérés az 1945 előtti gazdasági és politikai berendezkedéshez, Lukács a következőt válaszolta: „»A torzulások és a hibák ellenére kétség nem férhet hozzá, hogy Magyarország, amikor elragadta a földet a földbirtokosoktól, véget vetett a feudalizmusnak. Így a parasztok nem fogják visszaadni a földet a régi földbirtokosoknak, a munkások pedig nem fogják visszaadni a gyárakat. Nehéz jósolatokba bocsátkozni, de biztos, hogy egyetlen párt sem hagyhatja figyelmen kívül ezt a valóságot.«²⁰

Perucchi évtizedekkel későbbi visszaemlékezését olvasva, gyanítható, hogy a Lukácsal készült beszélgetés szövegén csak kis mértékben változtattak. Érdemes viszont megemlíteni, hogy egy fontos momentum kimaradt a tudósításból.²¹ Amikor az újságíró megérkezett a filozófus lakásába, észrevette a Lukács mögötti könyvespolcon „Sztálin *Összes művének* az olasz kiadáshoz oly hasonló kötetit[.]” Ezt követően így folytatta visszaemlékezését Perucchi: Lukács: „[...] elkapta a tekintetemet, és ravaszul rám kacintott. Így szólt: »Fent kell megváltoznia... fent, a Szovjetunióban.«²²

A Lukácsnál tett látogatást követően Perucchi részben a filozófussal részben a másokkal folytatott beszélgetések alapján cikkében tömören és objektívan összefoglalta azokat az okokat, amelyek a népfelkelésben tetőződő elégedetlenségi hullámhoz vezettek. A fő okok között Rákosi szektás politikáját és a titkosrendőrség túlzott hatalmát említette meg, amelytől az egész ország szenvedett, és amely miatt

¹⁹ PERUCCHI, 1956a. 8.

²⁰ Uo.

²¹ Utólag már nem lehet megállapítani, hogy ez be se került vagy szándékosan húzták ki a riportból.

²² PERUCCHI, 2006. 162. (Kiemelés az eredetiben.) Egy másik alkalommal, amikor Walcz Amarylisz készített vele interjút, Perucchi így emlékezett vissza a Lukácsnál tett látogatásra: „Lukács [...] is az elmúlt idők emlékműve volt. [...] Sokat és hosszan beszélgettünk. Ha össze kéne foglalnom, végül is nem volt egy fellelkesülő típus, de a hazafiak oldalán állt. Amikor a születő nemzetőrségről beszélt, azt mondta, hogy ők a rendfenntartó erők, rajtuk a sor, hogy rendet tartsanak. A Rákossival kapcsolatos véleménye is könyörtelen volt, meg az egész helyzetről: azt mondta, hogy ez egy senkit nem képviselő rendőrállam. Azt mondta, hogy egy diáktüntetésből, amely kezdetben ártalmatlan és tisztességes volt, néhány nap alatt megszületett egy nacionalista tömegmozgalom, amely függetlenséget követel. És nem úgy tűnt, mintha ez idegen volna a számára. Leadtam ezt az interjút, amely később bejárta a világot, mert Lukácsnak nagy tekintélye volt, leginkább az egyetemeken.” CSETE, 2017. 206. (Az interjú-részletet Andreidesz Gábor fordította magyarra.)

„a szocializmus legalapvetőbb vívmányai kerültek veszélybe”. Perucchi kiemelte, hogy a „szocialista demokráciáért” küzdő „mozgalomban” a munkások mellett a fiatalság, a nyolcvan százalékban munkás és paraszti származású egyetemisták játszottak vezető szerepet. Az ő szerepüket az újságíró – saját lengyelországi benyomásai alapján – párhuzamba állította a lengyel diákságéval.

Feltehetőleg a szerkesztői beavatkozás miatt a cikkben több ízben elhangzott az a retorikai kérdés, hogy ki gyakorolta a hatalmat. A vezető hatalom hiányának és Nagy Imre gyengeségének visszatérő sugalmazása feltűnően kilógott és ellentmondásba került a tudósítás többi részével. A cikk máshol is tartalmazott ehhez hasonló inkoherens, a félretájékoztató és riogató egyértelmű szándékával hozzáadott részeket. Ilyen volt például, amikor Kovács Bélának a reakciós erőktől való egyértelmű elhatárolódását kommentálta az írás: „»Se a bárók, se a hercegek, se a bankárok ne gondolják, hogy még visszatérnek Magyarországra.« Véleményét minden bizonnyal nem osztja azonban néhány régi vezető és fasiszta emigráns, aki Bécsben várakozik a hazatérésre. Idejével Budapest az eddigi mozgatóerőknél bizonyára sokkal heterogénebb erők középpontjává fog válni.”²³

Perucchi a következő alkalommal nem tudott telefonon kapcsolatot teremteni Rómával, így egyik kollégáját kérte meg, hogy vigye magával tudósítását Bécsbe, és jutassa azt el a római szerkesztőségnek. Mindez az 1956. november 17-én megjelent cikk elé írt rövid megjegyzésből derül ki. Perucchi írásának a címe *Le giornate del terrore* (A terror napjai) és a lead szövege is egyértelművé tette, hogy az előző írással ellentétben itt már az „ellenforradalom” taglalásáról lesz szó.²⁴ Az is előre vetítette az események értékelésének hangnembeli módosulását, hogy a lap címlapjára került két fotó közül a nagyobbik a magyar felkelés olasz belpolitikai vonatkozása-ira reflektált. Az *I lavoratori italiani respingono i fascisti* (Olasz dolgozók visszaverik a fasiszták támadását) felirattal ellátott képen tüntetőket tepernek le a földre. A harmadik oldalon a címlap fotójának kreditjénél az is kiderül, hogy az incidens azt követően történt, hogy néhány olasz „fasiszta” tüntető a magyar nép iránti szolidaritásból meg akarta támadni az OKP vezetőségének épületét, amit az olasz dolgozók meghiúsítottak. A borítón található ominózus kép alatti *I giorni del terrore a Budapest* (A terror napjai Budapesten) című felirattal és a felirat melletti képpel, amelyen emberek láthatók, amint körbevesznek egy földön fekvő, megkínzott holttestet, a külföldtudósító fotókkal illusztrált tudósítását harangozták be. A lap elején található név nélküli szerkesztőségi cikk azt emelte ki, hogy Perucchi tudósításában a „fasiszta

²³ PERUCCHI, 1956a. 8.

²⁴ PERUCCHI, 1956b. 10. A tudósítást a címlapon szereplő képpel együtt hat fotó, fotórészlet kíséri.

bandákról”, az „ellenforradalomról”, a „»fehérterror«” és a kommunisták elleni embervadászat szörnyű epizódjairól lesz majd szó.²⁵

Perucchi második tudósítása arra keresi a választ, hogy mikor vált egyértelművé az emberek számára, hogy a „szocialista demokráciát követelő forradalom” „ellenforradalomba” fordult át. Az október 23-át követő bő egy hétről szólva – az előző cikkben leírtakhoz hasonlóan – az írás megjegyezte, hogy a „szocialista demokráciáért” küzdők mellett „[...] voltak olyan csoportok, amelyek a »jelzők nélküli demokráciát«, avagy a polgári demokráciát követelték.” A folytatás azonban egyértelműen jelezte az ortodox kommunista álláspont megjelenését: „[...] de az is igaz, hogy kevesen vagy senki sem vette észre, hogy ez utóbbiak voltak gyakorlatilag az egyedüli szervezett csoportosulások, mégpedig határozott felforgató programmal.”²⁶ Az „aggasztó” jelenségek ellenére a cikk hangsúlyozta, hogy az emberek többsége ekkor még bízott abban, hogy Nagy Imre kormánya helyreállítja a rendet. Ellenben november első napjaiban –, amikor a miniszterelnök bejelentette, hogy az ország kilép a Varsói Szerződésből és az újjáalakult pártok által delegált politikusok részvételével megváltoztatja kormánya összetételét, – az emberek tudatára ébredtek, hogy fokozatosan „ellenforradalom” alakult ki az országban. Ezen a ponton a tények elferdítésével és a párt központi napilapjának legszélsőségesebb hangnemű és tartalmú szövegeihez hasonló hazugságokkal próbálta bizonyítani a cenzúrázott tudósítás, hogy miért volt szükség a második szovjet beavatkozásra. „November elseje körül vált világossá a lakosság többsége előtt, hogy »a szocialista demokráciáért zajló forradalom« lassan és biztosan ellenforradalommá kezdett válni. Ekkor azonban már túl késő volt ahhoz, hogy a tisztességes demokraták pusztán saját erejükből reagáljanak: a *kommunisták lemeszárlása* ekkor már *gigantikus* méreteket öltött, a szakszervezeteket elsöpörték, a szövetkezeteket tönkretették, a felkelők bizottságai világosan a *Dudás típusú fasiszták* kezébe kerültek; a központi kormány már csak papíron létezett; az *állam kezdett teljesen szétesni*; az egyetlen törvény pedig a fegyverek törvénye volt. A fegyverek az *ellenforradalmárok* birtokában voltak. Ekkor tértek vissza a szovjetek, akiket a Kádár által megalakított új szükségkormány hívott be. Nem csak azért tértek vissza, hogy megállítsák a *véres orgiát*, hanem azért is, hogy *megmentsék* a magyar államot. Nem fogom a továbbiakban leírni azokat a *mészárlásokat*, amelyek ezt a beavatkozást megelőzték. Nem hittem volna, hogy *ennyiféleképpen lehet megkínózni emberi teremtményeket a gyilkoláshoz: túl felkavaró volt, erőm sincs, hogy beszélni tudjak róla: legyen elég az a kevés fotódokumentáció, amelyet küldök.*”²⁷

²⁵ *Vie Nuove*, 1956. november, 17. 1. – *Vie Nuove*: Due righe per i lettori. Uo. 2. – *La copertina*. Uo. 3.

²⁶ PERUCCHI, 1956b. 10.

²⁷ PERUCCHI, 1956b. 11., 14. (Kiemelések tőlem – F. J. A.)

A tudósítást öt fotó, illetve fotórészlet kísérte. Az újságíró visszaemlékezéséből tudjuk, hogy fényképfelvételeit, amelyeknek csak egy töredéke jelent meg a hetilapban, egy „öreg”, „szörnyen megviselt állapotú” Rolleiflex fényképezőgéppel készítette.²⁸ Magyarországi fotóriporter tevékenységére Perucchi így emlékezett vissza: „Én nem vagyok hivatásos fotós, a fényképet, mint eszközt, az írott oldal segítőjeként használom. Azokban a napokban a filmre is gondolnom kellett, amelyet Bécsben hagytam [...]. Egy diák azonban nekem ajándékozott egy pár Kelet-Németországban gyártott tekercest, kitűnő minőségűt, ahogy azt később megállapíthattam.”²⁹ Az 1956. november 17-i számban közölt fotók helyszínét a képaláírások nem tartalmazzák. Egy részük feltehetően a Köztársaság téren a pártház elleni ostrom utáni napokban készült.³⁰ Ezekon a felvételeken más-más szögből fotózott, szétrombolott és megkínzott holttestek láthatók a földön vagy a fára felakasztva. A halottakat döb-bent tekintetű, gyászoló, illetve kíváncsiskodó emberek veszik körül. Az egyik képen dühödt emberek láthatók, amint egy meglincselt férfi holttestét lábánál fogva felakasztják a fára.³¹

A cikk a folytatásban olyan vidéki és fővárosi incidensekről számolt be, amelyeknek a szörnyű látványt nyújtó képekhez és a hozzájuk csatolt képaláírásokhoz hasonlóan szintén az volt a céljuk, hogy bemutassák, hogy milyen káosz uralkodott, és milyen rémtetteket követtek el a felkelés napjaiban. A felkelők erőszakos és embertelen cselekedeteinek súlykolásával a kriminalizálásukon és lejáratásukon volt a hangsúly. A cikk szerint Perucchi állítólag egy ízben szemtanúja volt egy olyan epizódnak, amelynek során a forradalmárok kifosztottak egy élelmiszerboltot. A bolt előtt rengeteg nő állt sorba türelmesen, amikor hirtelen egy felkelővel teli teherautó érkezett a helyszínre és a bejáratot eltorlaszolta. A részeg, felfegyverzett férfiak berontottak, és kifosztották a boltot, mindent szétdobálták, majd a kijövetelkor egy kézigránátot dobtak az üzletbe: „[...] kiabáltak és annyira magukon kívül voltak,

²⁸ PERUCCHI, Sergio: Az utolsó felvétel. Emlékezés Pedrára, a Paris Match fotóriporterére, aki a világ összes forró pontján megfordult. Ford. SÁRKÖZY Júlia. *Népszabadság*, 1998. október 22. 13. Perucchi olasz nyelvű visszaemlékezését nyolc, korábban nem közölt fotóval együtt adták közre: PERUCCHI, 1996. borító, 86., 160., 188., 196., 224., 282., 388.

²⁹ PERUCCHI, 2006. 65. A szöveget, ahol ezt külön nem jelezzük, a továbbiakban Walcz Amarylisz fordításában közöljük.

³⁰ A *Vie Nuove* hasábjain megjelent tudósítások nem térnek ki a mosonmagyaróvári sortűzre, pedig – mint azt Perucchi egyik később publikált, *Magyaróvár gyászban a mészárlás után* című fotója is alátámasztja – feltehetően járt a városban. PERUCCHI, 2006. 76. A fotó első megjelenése: PERUCCHI, 1996. 188. – Mosonmagyaróváron is volt lincselés, az egyik tisztet, Stefkó Józsefet október 27-én agyonverték és lábánál fogva felakasztották. SZAKOLCZAI Attila: *1956. Forradalom és Szabadságharc Győr-Sopron megyében*. Győr, Győr Megyei Jogú Város Levéltára 2006. 35–39.

³¹ *Vie Nuove*, 1956. november 17. 1. – PERUCCHI, 1956b. 10–11.

mintha egy szovjet tankot semmisítették volna meg.”³² A cikk szerint számos ehhez hasonló incidens történt az országban. Ennek azonban ellentmond, hogy a legtöbb külföldi tudósító éppen azt emelte ki, hogy a forradalom során nem fosztották ki a betört kirakatokat. Perucchi is erről írt visszaemlékezésében a Bécsben hagyott filmtekercesek kapcsán: „[...] nyilván nem vehettem ki egy optikai szaküzlet kirakatából, ahol az üveg a robbanások következtében kitörött. Senki sem merészelt rátenni arra a kezét, még a tolvajok is sztrájkoltak.”³³

A cikk a folytatásban további, híreszteléseken alapuló, eltúlzott vagy kitalált történetről is beszámolt. Ezeket is vélhetően Macciocchiék adták hozzá a szöveghez. Ilyen volt az a jelenet is, amely egy tűzoltóval történt, aki segíteni akart egy lángoló ház harmadik emeletén rekedt nőnek. Miután a tűzoltó megragadta az egyik bámész-kodó felkelő gallérját, hogy rávegye, hogy segítsen eloltani a tüzet, társai lefogták, szájába tették a tűzoltócsövet és kinyitották a vízcsapot. Az említett történetekkel szintén az volt a cél, hogy a szovjet beavatkozás szükségességét és jogosságát alátámasszák. „Senki sem mondhatja meg, mi történt volna, ha a szovjet beavatkozás nem állította volna meg ezt a *felforgató örületet*, ezt a *véres orgiát*. Talán egy adott pillanatban a lakosság erőt merített volna a reménytelenségből, hogy fellázadjon a lázadókkal szemben, hogy kiragadják kezükből a fegyvereket: egyes helyeken sikerült volna nekik, másutt nem. A *legszörnyűbb polgárháború* lett volna, amelyet egy ország valaha is látott. Nem pusztán egy államellenes mozgalom és egy állam között, a kormányon levők és a kormányellenesek között, hanem ember és ember közt, elvek nélkül, azzal az egyetlen céllal, hogy felülkerekedjenek a túlélés érdekében. Már a szovjet csapatok visszatérése előtti utolsó napokban így volt ez.”³⁴

Perucchinak 1956. november 24-én jelent meg az utolsó magyar vonatkozású cikke *Arrivederci, Budapest!* (Viszlát Budapest!) címmel.³⁵ Perucchi a november 4-e után Budapesten rekedt olasz különtudósítókkal együtt november 10-én hagyta el a fővárost, és másnap dél tájban érkezett meg Bécsbe.³⁶ Bár a cikk megjelenésekor már közel két hete Rómában tartózkodott, a riport olvasásakor egyértelműen kitűnik, hogy ezt a cikkét is átírták, kihúztak belőle és hozzáadtak részeket. Ha nem is olyan militáns módon, mint azt Castellani és Jacoviello tudósításaiban olvashattuk, itt is

³² Uo. 10–11. A történet hitelességét utólag már nehéz ellenőrizni. Furcsa azonban, hogy míg az újságíró korábban mindig megadta a pontos helyet és dátumot, az interjúalanyok (kereszt)nevét vagy foglalkozását, itt elég homályosan fogalmazott a hellyel kapcsolatban. Az epizódról csak annyit írt, hogy az valahol Budapest külvárosban egy kis nyugodt téren történt.

³³ PERUCCHI, 2006. 65.

³⁴ PERUCCHI, 1956b. 14. (Kiemelések tőlem – F. J. A.)

³⁵ PERUCCHI, 1956c. 8–11. A tudósítást négy fotó kísérte.

³⁶ PERUCCHI, 2006. 76–77.

megjelentek a kommunista propaganda magyar forradalommal kapcsolatos legfontosabb állításai. Perucchi utolsó cikke a november 3-a utáni napok személyes élményeit összegezte, miközben röviden kitért a második szovjet beavatkozást megelőző politikai fejleményekre és a Dudással való rövid találkozására; bemutatta Kádár portréját és azt, hogy miként folytatódott az élet a harcok befejezését követően.

A tudósítás egy Éva nevű lány képével nyitott, aki a kihalt utcán éppen kenyeret vitt a Képzőművészeti, valamint a Film- és Színházművészeti Főiskolán tanuló kollégiumi diáktársainak. Mindez november 4-én történt, amikor már javában folyt Budapest megszállása. Perucchi követte a lányt a Vorosilov (ma Stefánia) út 97. szám alatti diákszállóba,³⁷ ahol nemcsak Évával, hanem a képzőművész hallgatók egy kisebb csoportjával, köztük a tizenhét éves Antallal, a húszéves Józseffel, a huszonhárom éves Zoltánnal és a huszonnégy éves Sándorral is megismerkedett és elbeszélgetett. A tudósító, aki már első cikkében kiemelte a diákok vezető szerepét a demokratizálódási folyamatban, a kollégiumban tartózkodó fiatalok véleményére is kíváncsi volt. A velük folytatott beszélgetésből egy lényeges mozzanat került be a cikkbe. A négy fiú közül a legfiatalabb, Antal megkérdezte Perucchit, hogy mit gondolnak az olasz munkások a magyar eseményekről, majd mielőtt még az újságíró válaszolni tudott volna, a következőt mondta: „Remélem, nem tekintenek minket fasisztának.»³⁸ A beszélgetés rövidesen félbemaradt, mert a diákok sietve távoztak a Sztálin tér felé, hogy tovább harcoljanak a szovjet megszállók ellen.

Negyven évvel későbbi visszaemlékezésében az olasz újságíró számos további érdekes részletet osztott meg a rendszer visszasságait nyíltan bíráló diákokkal folytatott beszélgetéseiből. A színházi rendezőnek tanuló [Móricz] Éva, a festő szakos Komondi Sándor és Csűrös Zoltán, valamint a szobrásznak készülő Kovács József és Bódis Antal diáktársaikkal együtt MEFESZ tagok voltak, részt vettek az október 23.-i tüntetésen, azonosultak és támogatták a forradalmat. Többen közülük a harcokban is részt vettek.³⁹ Perucchi visszaemlékezésében a négy képzőművész hallgató

³⁷ A diákszálló éppen az olasz követség épülete mellett állt, ahol az olasz tudósítók közül többen menedéket kerestek november 4.-e után. PERUCCHI, 2006. 67–68., 71. – FARKAS, 2017. 296 (14. jegyzet). A diákszállón több olasz tudósító is járt. Giuseppe Lian szíves közlése.

³⁸ PERUCCHI, 1956c. 8.

³⁹ PERUCCHI, 2006. 70–75. – Vö. *A Magyar Képzőművészeti Főiskola részvétele az 1956-os forradalom és szabadságharcban*. Szerk. CSIZMADIA Zoltán–SZÖNYI István. Budapest, Magyar Képzőművészeti Egyetem, 2001. (A továbbiakban: *A Magyar Képzőművészeti Főiskola részvétele az 1956-os forradalom és szabadságharcban*. 2001.) – CSIZMADIA Zoltán–CSIZMADIA Zoltánné: *'56 magyar ifjúsága*. Budapest, magánkiadás, 2016. (A továbbiakban: CSIZMADIA Zoltán–CSIZMADIA Zoltánné, 2016.) – Kő András: „Fényképezzen csak, legalább látszik, hogy még létezőnk.” Találkozás ötvenegy év után. *Magyar Nemzet*, 2007. november 2. https://mno.hu/migr_1834/fenykepezzen-csak-legalabb-latszik-hogy-meg-letezunk-418086.

halálára is kitért, és megemlítette, hogy Évától tudta meg, hogy úgy öltek meg őket, hogy fegyvertelenek voltak. A legfiatalabb Bódis Antalról a vele folytatott beszélgetések alapján azt is elmesélte, hogy ő sose vett a kezébe fegyvert, és elmondása szerint még egy ávóست se tudott volna megölni.⁴⁰ A Képzőművészeti Főiskola egykori diákjainak beszámolóiból ma már tudjuk, hogy milyen körülmények között vesztette életét a négy fegyvertelen diák és katona. A november 6-ról 7-re virradó hajnalon a szovjetek tankokkal körbevették a főiskolát, hogy az intézményben és a közeli lakóépületek pincéiben rejtőző ellenállókkal leszámoljanak. Komondi Sándor és Csűrös Zoltán a főiskola épületében halt meg: mindkettőjükkel több golyólövés végzett. Kovács József és a négy katona a szomszédos Izabella utca egyik lakóházának pincéjébe menekült, ahol megpróbálták civil ruhába átöltözni és elvegyülni a lakók között. Amikor csizmájuk alapján rájuk találtak a szovjetek, mind az öt személyt kivégezték. Bódis Antalt szintén a főiskola közvetlen közelében, egy Hunyadi téri ház pincéjében lötték agyon.⁴¹

Perucchi visszaemlékezésének előbb említett mozzanatai – más érdekes epizódokhoz hasonlóan – nem jelentek, jelenhettek meg a kommunista hetilap hasábjain. A cikkből csak annyi derült ki, hogy az újságíró Évától tudta meg, hogy mind a négy diák életét vesztette az egyik utolsó véres ütközetben, és hogy november 9-én szállították el az áldozatok koporsóit a főiskola épületéből. A gyászmenet a szovjet tankok és a halottaikat összeszedő szovjet betegápoló kocsik között haladt, a felek nem tekintettek egymásra gyűlölettel, közösen takarították el a törmeléket az útról. Annak fényében, hogy a szemtanúk szerint a halottakat még aznap a helyszínen eltemették, feltételezhető, hogy a gyászmenetre vonatkozó részt utólag tették be a cikkbe.⁴²

A tudósításba más olyan részletek is bekerültek, amelyekkel vélhetően nem tudott azonosulni a szerző. E tekintetben a leglátványosabb a szovjetek szerepének – a Castellani és Jacoviello cikkeiből már ismert – pozitív értékelése, a fegyveres beavatkozás miatti felelősségük relativizálása volt. Mindemellett a militáns kommunista értékelésnél objektívebb, jóval kritikusabb megjegyzések is elhangoztak. Például az, hogy a munkások, diákok és a munkásszármazású katonák reménytelen eltökéltséggel szálltak szembe a Vörös Hadsereggel a második szovjet beavatkozás során. Ennek kapcsán a cikk Lukácsnak a forradalom kirobbanásával kapcsolatos

⁴⁰ PERUCCHI, 2006. 70–71., 75.

⁴¹ *A Magyar Képzőművészeti Főiskola részvétele az 1956-os forradalom és szabadságharcban*. 2001. 65–69. – A képzőművész hallgatók forradalmi tevékenységéről, a négy diák és a négy katona mártírhaláláról Kisfaludy András készített dokumentumfilmet *Elárultak bennünket* címmel 2006-ban. A Képzőművészeti Egyetem 1956-os vértanúinak emlékét egy márványtábla őrzi az Andrássy úti épület első emeletén.

⁴² PERUCCHI, 1956c. 9. – CSIZMADIA Zoltán–CSIZMADIA Zoltánné, 2016. 33., 65–66., 190.

kijelentését ismételte meg: „»[...] néhány óra alatt nemzeti tömegmozgalom alakult ki, amely függetlenséget követelt.« Most is ugyanaz történt, de talán nagyobb intenzitással.⁴³ De ami talán ennél is fontosabb, Perucchi azt a burkolt kritikáját és képtelenségét sem hallgatta el, hogy Kádárnak nehéz lesz visszanyernie azok bizalmát, akik a négy képzőművészeti főiskolás hallgatóhoz hasonlóan harcba szálltak a szovjet megszállókkal.

Perucchi visszaemlékezésében nem tért ki cikkeinek cenzúrázására. Macciocchi memoárjából tudjuk, hogy amikor tudomást szerzett arról, hogy Budapestről továbbított tudósításait távollétében átírták, azonnal benyújtotta felmondását. Hogy felháborodásának nyomatékot adjon, nem Macciocchival, hanem a párt vezetőségével közölte elhatározását. Végül mégis maradt egy rövid ideig. 1958-ban, Nagy Imre kivégzését követően távozott az orgánumtól.⁴⁴

Arra, hogy a szovjet elnyomókkal harcba szálló magyar hazafiakkal való azonosulása milyen elementáris eufóriát és gyötrő lelkiismereti válságot okozott Perucchinak, Indro Montanelli 1956. december 20-án a *Corriere della Sera*-ban publikált, *Un partigiano a Budapest* (Egy partizán Budapesten) című publicisztikájából derül fény.⁴⁵ Montanelli 1945-ben, közvetlenül a háború befejezését követően Bellunóban ismerte meg a fiatal Perucchit. Amikor több mint egy évtizeddel később Budapesten újra találkozott vele, gyökeresen megváltozott a róla kialakult korábbi, előítéleteken alapuló negatív véleménye, és tisztelni kezdte kollégáját emberi hozzáállásáért. Montanelli szerint a kommunista Perucchi éppen a németek ellen harcoló partizán múltja miatt tudott teljes mértékben azonosulni a magyar forradalmárokkal, és lelkesedni a magyarok szabadságtörekvéseért. Amikor viszont meg kellett írni lapjának a látottakat, szemmel láthatólag szörnyű gyötrődésen ment keresztül: „Abba a párbeszédbe, ami közte és a fehér lap között zajlott bekapcsolódott egy harmadik félnek a hangja, aki úgy tűnik mélyen zavarta őt.”⁴⁶

Befejezésképpen álljanak itt Montanelli sorai: „Perucchi sokkal nagyobb veszélynek tette ki magát. [...] Budapesten egy kommunista hetilap különtudósítójaként tartózkodott.² És már ez elegendő lett volna, hogy bajba kerüljön, legalábbis szakmai szempontból. Mert azok a tények, amelyekről be kellett számolni, nem olyanok voltak, amelyeket szabadon lehet értelmezni. [...] Össze lehetett téveszteni egy Lajost egy Sándorral vagy egy Bélát egy Imrével. De mind a négyet, akármelyik oldalról is nézte az ember őket, jobbról vagy balról, nem lehetett összetéveszteni: aki nem munkás volt az egyetemista, egy munkás fia; és aki se ez se az, az paraszt vagy kézmű-

⁴³ PERUCCHI, 1956c. 10.

⁴⁴ MACCIOCCHI, 1983. 263.

⁴⁵ Újraközölve: MONTANELLI, 1996. 189–192.

⁴⁶ Uo. 192.

ves volt. Egyikünk sem találkozott »burzsoával« és még kevésbé »fasisztával«. De ehhez a drámához, amelyben két párttársával, Bontempivel és Jacoviellóval osztozott, – akik meg kell, hogy mondjam nagyon stílusosan viselték ennek a terhét – Perucchi számára egy másik is hozzáadódott: ő ugyanis korábban partizán volt, valóban küzdött a hegyekben a németek ellen, és ezt a számára meghatározó élményt [...] itt egy az egyben újra átélte csak a szovjetek, pártja védelmezői kapcsán. [...]

Ki tudja, napközben mennyit szenvedhetett az én Sergióm azért, hogy nem csatlakozhatott a fiúkhoz, akik annyira hasonlítottak egykori harcostársaihoz Belluno hegyein. Éjszaka pedig azért, hogy tanácsokat adott nekik, miként okozzanak kellemtelenséget a munkásosztály fegyveres kifejeződésének, az egész világ kommunisztáit irányító állam védőbástyájának. Vajon hány alkalommal kérdezhetette magától, hogy ambivalens viselkedése elárulja-e a pártot és elvtársait az ellenállásból. Két olyan dolgot, amelyet eddig egylényegűnek tekintett. [...] Mindezt Perucchi természetesen nem mondta el, legalábbis nekem nem. De biztos kitűnhetett cikkeiből, amelyeket, ha igaz, mint megtudtam, a hetilap kidobott. Aláírásával visszaélve teljesen más cikkek jelentek meg, ezeket olyanok írták vagy gyártották a szerkesztőségben, akiknek mivel nem voltak Budapesten, és talán a németek ellen sem harcoltak, minden bizonnyal semmilyen kétellyel nem kellett megküzdeniük. Kár. Szívesen elolvastam volna őket, mármint a valódi cikkeket. És biztos vagyok benne, hogy nem okoztak volna csalódást. Akinek olyan arca és tekintete van, mint Sergiónak, talán nem mondta volna el az egész igazságot, de biztos, hogy nem hazudott volna. [...] azt a Perucchit, akivel Budapesten találkoztam, a hazafiak iránt érzett lelkesedés és a párttal kapcsolatban érzett lelkiismeret furdalás között őrlődve, nagyon emberinek láttam. Olyannyira, hogy ha az összes partizán hozzá hasonló lett volna, aki a maga részéről oly nagyon hasonlított a magyarokra, már-már sajnálnám, hogy nem tartoztam közéjük.⁴⁷

⁴⁷ Uo. 190–192.

JUDIT ANTÓNIA FARKAS

“WHAT THEY WERE ALLOWED TO SAY THEY SAID; THE REST
THEY CENSORED.” THE 1956 HUNGARIAN REVOLUTION THROUGH
THE EYES OF BUDAPEST-BASED CORRESPONDENTS OF ITALIAN
COMMUNIST NEWSPAPERS – PART II

As I pointed out in the first part of this study when analyzing the articles of two Budapest-based correspondents of *l'Unità*, the flagship daily of the Italian Communist Party, the newspaper in no way deviated from the dogmatically anti-revolutionary stance of the Italian communist leadership. Even so, the leadership was not able to prevent the communist media from airing “critical” voices on their other forums: articles and article excerpts that, unlike the official party stance, tried to paint a more objective picture of the events in Hungary. The case of Sergio Perucchi is a good example. The special correspondent for the communist weekly *Vie Nuove* spent almost two weeks in Budapest. Having witnessed the reality of the situation, he wrote about what he had seen instead of parroting the party line, the consequence of which was revision of his articles. Nonetheless, alongside the demonstrably false and extremist depictions and reports, some heterodox details and opinions found their way into *l'Unità*. Three of Perucchi's articles, illustrated with photographs he had taken, on the 1956 Hungarian Revolution were published. Using his notes, photographs and his memoir published forty years later, we have tried to reconstruct how he really felt about the events that had unfolded before him. We look at his writings and compare them to what was published, namely what parts of his reporting were censored. We also look at the methods the Communist Party leadership used to misinform the readers of the weekly. In the next (and concluding) part of the study, I analyze the articles of Giorgio Bontempi, the fourth communist correspondent.

JUDIT ANTÓNIA FARKAS

„IN IHREN ARTIKELN ERZÄHLTEN SIE, WAS SIE ERZÄHLEN
DURFTEN, DEN REST VERSCHWIEGEN SIE.“

DIE REVOLUTION UND DER FREIHEITSKAMPF UNGARNS 1956 AUS
DER SICHT DER AUS BUDAPEST BERICHTENDEN ITALIENISCHEN
KOMMUNISTISCHEN JOURNALISTEN. TEIL II.

„In ihren Artikeln erzählten sie, was sie erzählen durften, den Rest verschwiegen sie“, schrieb Indro Montanelli am 25. November 1956 in seinem Artikel in der meist-gelesenen italienischen Tageszeitung *Corriere della Sera*. Wie ich im Teil I. meiner Studie bei der Analyse der Artikel der zwei 1956 in Budapest weilenden Berichterstatter von *l'Unità* feststellte, war das Zentralorgan der Italienischen Kommunistischen Partei nicht im Geringsten vom dogmatischen Standpunkt der Parteiführung gegenüber der ungarischen Revolution abgewichen. Die Führer der Partei konnten allerdings nicht in jedem Fall verhindern, dass in anderen Foren der kommunistischen Presse „kritische“ Stimmen, Artikel und Auszüge von Beiträgen erschienen, die im Gegensatz zur offiziellen Stellungnahme den Lesern ein objektiveres Bild über die Ereignisse in Ungarn liefern wollten. Ein Beispiel dafür ist der Fall Sergio Perucchis, der sich als Sonderkorrespondent des kommunistischen Wochenblattes *Vie Nuove* fast zwei Wochen lang in Ungarn aufhielt, wo ihm alles klar wurde, so dass er seine Berichte aufgrund des Gesehenen, nicht aber nach den Erwartungen der Partei verfasste. Das hatte natürlich die Folge, dass seine Artikel überarbeitet wurden. Trotz dieser Tatsache erschienen neben den unwahren und extremistischen Beschreibungen und Wertungen auch weniger orthodoxe Details und Stimmen. Drei, mit eigenen Fotos illustrierte Artikel des Journalisten wurden über die ungarische Revolution und den Freiheitskampf veröffentlicht. Wie er die Geschehnisse einschätzte, was er schreiben durfte und was davon erschien, welche Details seiner Berichte der Zensur zum Opfer fielen, versuchte ich anhand seiner einstigen Notizen und Fotos, verglichen mit seinen 40 Jahre später veröffentlichten Memoiren und Artikeln zu rekonstruieren. Dabei verweise ich auch darauf, auf welche Art und Weise und mit welchen Mitteln die kommunistische Parteiführung die Leser der Wochenzeitung falsch informieren wollte. Im nächsten und abschließenden Teil der Studie will ich Artikel des vierten kommunistischen Korrespondenten, Giorgio Bon-tempi, analysieren.